

FEMİNİZM
POSTMODERNİZM VE
HUKUK

Adnan Güriz

3. Baskı

phoenix

Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk

Adnan Güriz

Kapak Tasarımı ve Sayfa Düzeni: Leyla Çelik

©Phoenix Yayınevi Tüm Hakları Saklıdır.

1. Baskı: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1997

2. Baskı: Phoenix Yayınevi, Şubat 2011

3. Baskı: Phoenix Yayınevi, Aralık 2022

ISBN No: 978-605-5738-65-5

Phoenix Yayınevi - 254

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@phoenixkitap.com

http://www.phoenixkitap.com

Baskı:

Sayfa Basım Sanayi Tic. Ltd. Şti.

Tevfik İleri Mah. Emek Cd. Polat Sk.

No:2 Pursaklar/ANKARA

Sertifika No: 77079

Dağıtım:

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay/Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

http://www.siyasalkitap.com

FEMİNİZM
POSTMODERNİZM
VE
HUKUK

Adnan Güriz

Prof. Dr. Adnan Güriz, hukuk felsefesi ve sosyolojisi profesörüdür. Prof. Dr. Adnan Güriz'in başlıca yayınları arasında *Faydacı Teoriye Göre Ahlak ve Hukuk* (1963), *Teorik Açıdan Mülkiyet Sorunu* (1969), *Türkiye'de Nüfus Politikası ve Hukuk Düzeni* (1975), *Kapitalist İdeoloji Üzerine Bir İnceleme* (1995), *Hukuk Başlangıcı* (12. baskı, 2009), *Hukuk Felsefesi* (8. baskı, 2009), *Sosyal Demokrasi İdeolojisi* (2011) bulunmaktadır. Prof. Dr. Adnan Güriz Ufuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesidir, ayrıca Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde ders vermektedir.

Annem Kıymet Güriz'in aziz hatırasına...

Önsöz

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Bölümü yüksek lisans ve doktora öğrencilerine feminizm, postmodernizm ve hukuk konusunda verdiğim dersler bu kitapta toplanmıştır. Kitabın amacı feminizmin ve postmodernizmin övülmesi veya eleştirilmesi değildir. Güncellik kazanan bu iki akımın özelliklerini ve hukukla ilişkilerini bilimsel ve tarafsız bir yaklaşım ile açıklamaya çalıştım.

Bu inceleme feminizm ve postmodernizmin hukuka etkisi konusunda ilk çalışmalardan birisi olmaktan başka bir iddiaya sahip değildir. Konunun ilerde daha kapsamlı şekilde değerlendirilmesi gereken bir boyuta sahip olduğu unutulmamalıdır.

Metnin birinci baskısının hazırlanmasında ve düzeltilmesinde değerli yardımlarını gördüğüm Yrd. Doç. Dr. Ayşen Furtun'a ve Yrd. Doç. Dr. Saim Üye'ye; ikinci baskının hazırlanması ve düzeltilmesinde yardımlarını gördüğüm değerli meslektaşım araştırma görevlisi Zeynep İspir Toprak'a ve kitabın yayınlanmasında katkısı olan herkese teşekkür etmeyi bir görev sayıyorum.

*Adnan Güriz
Ankara, Şubat 2011*

İçindekiler

Birinci Bölüm

Feminizm ve Tarihi Gelişimi

Genel Olarak	13
Tarihi Gelişim.....	14

İkinci Bölüm

Yazarlara Göre Feminizm

J.J. Rousseau	25
M. Wollstonecraft	27
A.C. Condorcet	28
von Hippel.....	29
Voltaire, Robespierre, Marat	30
J.S.Mill.....	30
F. Engels.....	31
Simone de Beauvoir.....	33
B. Frieden.....	36

Üçüncü Bölüm

Feminizmle İlgili Uygulamalar ve Gelişmeler

Feminizmle İlgili Uygulamalar	43
Feminizmle İlgili Gelişmeler	51

Dördüncü Bölüm
Feminizmi Reddeden Görüşler, Kadın-Erkek Farklılığı,
Feminizmin Türleri

Feminizmi Reddeden Görüşler.....	61
Kadın-Erkek Farklılığı.....	64
Feminizmin Türleri	70
Liberal Feminizm.....	70
Radikal Feminizm.....	72
Postmodern Feminizm.....	75

Beşinci Bölüm
Postmodernizme Giriş, Aydınlanma, Rasyonalizm,
Pozitivizm, Modernite ve Postmodernite

Postmodernizme Giriş	87
Aydınlanma.....	88
Rasyonalizm	90
Pozitivizm.....	91
Modernite ve Postmodernite.....	95

Altıncı Bölüm
Yazarlara Göre Postmodernizm

J.Habermas	99
J.F. Lyotard	102
F. Jameson.....	107

Yedinci Bölüm
Postmodernizmin Temel Görüşleri
Postmodernizm ve Sanat,
Postmodernizm ve Ekonomi,
Postmodernizm ve Etik

Postmodernizmin Temel Görüşleri.....	119
Postmodernizm ve Sanat	125
Postmodernizm ve Ekonomi.....	130
Postmodernizm ve Etik.....	134

Sekizinci Bölüm

Feminizm ve Postmodernizmin Hukuka Yansıması

Feminizmin Hukuka Yansıması	145
Postmodernizmin Hukuka Yansıması.....	150

Dokuzuncu Bölüm

Eleştiri

Feminizmin ve Postmodernizmin Eleştirilmesi.....	175
Bibliyografya	185

BİRİNCİ BÖLÜM

Feminizm ve Tarihi Gelişimi

Genel Olarak

Feminizm, Fransız Devrimi döneminde tarih sahnesine çıkan ve iki yüz yılı geçen bir süredir etkili olan bir akımdır. XX. yüzyılın ikinci yarısında bu akım daha da güçlenmiştir. Ancak feminizmin ortaya çıkmasından beri tartışılan temel konu kadın-erkek eşitsizliği olmuş, bu eşitsizliğin nasıl giderilebileceği sorunu üzerinde durulmuştur. Kadınların sosyal, siyasi ve hukuki bakımdan niçin eşit olmayan konuma geldikleri üzerinde durulmadan feminizm akımının anlaşılması mümkün değildir. Bu nedenle kadın sorununun ilk önce tarihsel bir perspektiften ele alınıp incelenmesinde yarar bulunmaktadır. Tarihsel gelişim çizgisinin incelenmesi, bu konuda savunulan değişik görüşlerin değerlendirilmesi, feminizmin güncel bir konu olarak aydınlığa kavuşturulması bakımından gereklidir.

Feminizm bir yandan kadınlara erkeklerle eşit haklar ve fırsatlar tanınmasını ve kadınlara karşı olan ayrımcılığın orta-

dan kaldırılmasını, diğler taraftan kadınların erkeklerden farklı olduğunu ve bu farklılığın göz önünde bulundurulması gerektiğini savunan sosyal, politik ve hukuki akım olarak tanımlanabilir. Günümüzde feminizm, değışik görüşleri benimseyenler tarafından bütün dünyada yoğun biçimde tartışılmakta ve değerlendirilmektedir.

Tarihi Gelişim

Matrimonyal (anaerkil) toplum modelinin, grup egemenliğinin görüldüğü toplum tipinden sonra ortaya çıktığı savunulmuştur. Matriyarkal toplum, kadının sosyal bakımdan egemen olduğu bir hayat biçimini ifade etmektedir. Bu teori ananın ve anadan doğan çocukların etkinliğine dayanan bir görüşü temsil eder. Doğum olayı nedeniyle kimin ana olduğu bilinir. Dolayısıyla nesebin ve verasetin kadına ve onun akrabalarına göre belirlenmesi mümkün olur. Bu durumun kadına sosyal hayatta üstünlük sağladığı ileri sürülmüştür. Bununla birlikte bu teoriyi destekleyen çok güçlü kanıtların var olduğu şüphelidir. Ancak bazı topluluklarda nesebin ve mirasın matrimonyal (anaerkil) olarak değerlendirilmesi dikkati çekmiştir. Ancak kadının sosyal bakımdan tam anlamda güçlü olduğu bir toplum modelinin var olduğu bilimsel olarak kanıtlanabilmiş değildir.

Hititlerde kadının oldukça geniş haklara sahip bulunduğu tahmin edilmektedir. Bunun kanıtı kadın hükümdarın siyasi hayatta geniş yetkilere sahip olması, antlaşmalarda kralın ve kraliçenin imzalarının birlikte bulunmasıdır.¹

Herodot da, Etrüsklerde ve Giritlilerde kadının üstün konumda bulunduğunu, Amazon kadınlar bakımından da aynı durumun geçerli olduğunu savunmuştur².

İlk tanrıçaların erkek değil kadın olduğunu gösteren değişik bazı kanıtlara rastlamak mümkün olmaktadır. Ana tanrıça Kibele gibi tapınılan kadın heykellerinin erkek tanrı heykellerinden önce görüldüğünü, ancak daha sonra kadın tanrıça heykellerinin yanında erkek tanrı heykellerinin ortaya çıktığını arkeolojik araştırmalar göstermektedir. Henüz erkek tanrıların görülmediği dönemde üremede erkeğin rolünün anlaşılması ve ekonomide saban aracılığı ile toprağın işlenmeye başlanması ile birlikte patrimonial (ataerkil) düzen ağır ağır yerleşmeye başlamıştır. Bu değişimin M.Ö. 6000-3000 yılları arasında gerçekleştiği tahmin edilmektedir³.

Ancak ataerkil düzenin yerleşmesinden sonra kadınların hukuki bir statüye ve varlığa sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Atina sitesinde *Hesiodos* "Her erkeğin çocukları ve kadınları üzerinde kural koyma yetkisine sahip olduğunu" söylemiştir. Oysa Sparta sitesinde kadınların Atina sitesine oranla daha iyi bir statüde buldukları görülmektedir⁴. *Platon*, kadının erkekten daha aşağı bir statüde olduğunu kabul ediyordu. *Aristoteles* de erkeklerin yönetici, kadınların yönetilen olmasının doğaya uygun olduğunu, kadınların akıl ve ahlak bakımından erkekten daha aşağı bir düzeyde olduklarını, bu durumun doğada ve toplumda varlığını gösteren hiyerarşinin sonucu sayılması gerektiğini ifade etmişti⁵.

Eski Türk topluluklarında bilinen tarihsel kayıtlara göre ataerkil aile sistemi geçerli bulunuyordu. Ancak kadının durumu kötü değildi. *Ziya Gökalp'e* göre "Eski kavimler arasında hiçbir kavim Türkler kadar kadın cinsiyetine hak vermemiş ve saygı göstermemiştir."⁶ Gene bazı bilgilere ve bulgulara göre, kadın yönetimde hakanın ortağı sayılmakta, kendisine Türkan veya Bilge Hatun sıfatları verilmektedir. Buyruklarda "hakan

ve hatun buyuruyor ki” şeklinde ifadelere tesadüf edilmektedir.⁷

Roma’da kadının durumu iç açıcı olmaktan uzaktı. Kadınların kamusal hayat bakımından gerekli erdemlere sahip olmadıkları kabul ediliyordu. Erkeğin aile başkanı olarak karısı, çocukları ve köleleri üzerinde hak sahibi olması doğal sayılıyordu. Babanın evlat üzerindeki hakkına *patria potestas*, karısı üzerindeki hakkına da *manus* deniliyordu. İlk önceleri kadınların tıpkı çocuklar gibi haklarının korunması için vesayet altında oldukları görüşü egemen olmuştu.

Roma’da kadınların israfını ve renkli elbiseler giymelerini yasaklayan *Opia Kanununun (Lex Oppia)* kaldırılması tartışmaları sırasında senatör *Cato*, M.Ö. 195 yılında kadınların vesayet altında tutulmasının Roma geleneği olduğunu, kadınlar vesayetten kurtulur ve genel hayata katılırlarsa onların erkeklerle eşit konuma geleceklerini, daha sonra da erkeklere egemen olmak isteyeceklerini söylemişti. Ancak Senato sonunda *Opia Kanununu (Lex Oppia)* yürürlükten kaldırdı. Roma hayatında kadının durumunun nispeten de olsa iyileşmesinde tabii hukuk düşüncesi yanında Romalı kadınların çalışmaları da rol oynamıştır⁸.

Ortaçağ’da Avrupa’da kadının durumu ıstırap verici idi. Ademin cennetten kovulmasına şeytanın kandırması nedeniyle Havva’nın sebep olması şeklindeki dini inanç kadına kötü gözle bakılmasının temel nedenlerinden birisi olmuştu. Kadın “fesat kaynağı”, “mezar taşı”, “cehennem kapısı” gibi sıfatlarla nitelendiriliyordu. Ünlü Katolik düşünürü *Saint Thomas Aquinas*, kadının erkekten noksan yaratıldığını, erkek derecesinde hak sahibi olamayacağını kadının erkeğe itaat etmesi gerektiğini savunuyordu. Katolik inancı boşanmayı kabul etmemişti. Çünkü evlenme Tanrı tarafından kutsanan bir birlik

olarak, değerlendiriliyordu. Ancak boşanma yasağının kadının yararına olduğunu iddia etmek de mümkün değildi. Çünkü boşanma yasağı çökmüş bir ailede erkeği olduğu kadar kadını da maddi ve manevi bakımdan olumsuz etkiliyordu. Ancak Hıristiyan Ortodoks inancının egemen olduğu yerlerde kadının durumu daha da kötüydü.⁹

Ortaçağ feodal Avrupa düzeninde büyük etkinliğe sahip olan senyörün 14 yaşına gelen kızları evlendirme hakkı olduğu kabul ediliyordu. Senyör kendi egemenlik alanında bulunan evlenecek kızla ilk geceyi geçirme hakkına sahipti. Başka bir deyişle kızın bekâreti senyöre aitti. Evlenecek çift senyöre “kızlık vergisi” veya “gerdek vergisi adı verilen bir vergiyi öderse senyör ilk gece hakkından vazgeçmeyi kabul edebiliyordu¹⁰

X. ve XII. Yüzyıllarda Avrupa’da kadınlar şatolarının ve arazilerinin sahibi olarak asker toplama, vergi alma gibi bazı yetkilere sahip bulunuyorlardı. Kral ve prenslerin eşleri, kardeşleri ve kızları da oldukça geniş yetkilerden yararlanıyorlardı¹¹. Ancak merkezi nitelikli krallıkların kurulması, feodalizmin etkinliğini yitirmesi, kadınların fieflerini yönetme konusundaki haklarına önemli sınırlamalar getirilmesine neden olmuştur.¹² Ortaçağ’da, kadınlar Avrupa’da ikinci derecede statüleri olduğu halde loncalara girme imkânına sahip olmuşlardı. Lonca kayıtlarından kadınların doğramacılık, marangozluk gibi işler yaptıkları anlaşılmaktadır. Ancak daha sonra kadınların loncalarla ilişkilerinin kesildiği görülmüştür. XIV. yüzyılda Fransa’da ve XVII. yüzyılda Almanya’da kadınların ticaret yapmalarının yasaklandığını resmi kayıtlar göstermektedir¹³.

Katolik Kilisesinde hiyerarşinin yerleşmesinden sonra çok sayıda kadın büyücülükle suçlanarak cezalandırılmıştır. A.

Michel'e göre XIV. yüzyılda kadının aile içindeki durumu belirgin şekilde kötüleşmişti¹⁴.

Fransa'da hukukçular patriyarkal aile düzeninin meşrulaştırılması için Roma hukuku terimlerini kullanmışlardır. XVI. yüzyılda evli kadın hukuki bakımdan kısıtlı bir kişi haline dönüşmüş ve kocanın yetkileri büyük ölçüde çoğalmıştır¹⁵.

Reform hareketi, Avrupa'da kadının durumunda Protestanlığın etkili olduğu ülkelerde belirli bazı iyileşmelere neden olmuştur. *Luther*, evliliği doğal bir ihtiyaç olarak nitelendirmiş, rahipler dahil herkesin evlenebilmesinin uygun olduğunu, kadının da boşanmayı talep edebileceğini, boşanan kadının yeniden evlenebileceğini belirtmiştir¹⁶.

İslam öncesi Arap toplumunda, cahiliyye olarak isimlendirilen dönemde kız çocuk diri diri gömülebilir ve evlendirmede bir mal gibi satılabilirdi. Kadınlar mirasçı olamazlar, mülkiyete sahip olamazlardı. Miras erkeğe geçerdi¹⁷. İslamiyet öncesinde erkekler sınırsız sayıda kadınla evlenme hakkına da sahip bulunuyorlardı.

Boşanma hükümlerinden de anlaşılacağı üzere islam uygulamasında kocanın ailede üstün bir konumu vardır. Erkek, islam anlayışına göre, kadının kayyımı durumundadır. Erkek kadının işlerine bakar, kadının korunmasına özen gösterir. Ancak kabul etmek gerekir ki islamda kadının durumu cahiliyye dönemine göre çok yüksektir. Kadın kocasına itaat ile yükümlüdür. Kocanın izni olmadan onun malından kimseye bir şey veremez. Karı sebep olmadan meskeni terk edemez, kocasına karşı çıkamaz¹⁸.

İslamiyet aralarında adalet icra edebilmesi şartıyla birden fazla kadınla evlenebilmeyi kabul etmiştir. Kur'an'da Nisa suresinde şu âyet yer almıştır: "Hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç, dörde kadar evlenebilirsiniz. Şayet aralarında adalet-

sizlik yapmaktan korkarsanız bir kadın almalısınız veya sahip olduğunuzla yetinmelisiniz".¹⁹

Bununla birlikte, koca karısına iyi muamele etmeye mecburdur. Karısına giyecek, mesken tedariki ile yükümlüdür. Karısının kendi malları üzerinde tasarrufuna koca müdahale edemez²⁰. Bununla birlikte islamiyet ataerkil bir aile düzenini öngörmüştür. Kur'an'daki Nisa suresinin 34. âyeti şu ifadeyi kapsamına almıştır: "Allahın kimini kimine üstün kılmasından ötürü ve erkeklerin mallarından sarfetmelerinden dolayı erkekler kadınlar üzerinde hâkimdirler. Serkeşlik etmelerinden endişelendiğiniz kadınlara öğüt verin, yataklarında onları yalnız bırakın, nihayet hafifçe dövün. Size itaat ediyorlarsa aleyhlerinde yol aramayın"²¹. Bu âyet ilke olarak kadının erkeğe itaat etmesinin istendiğini göstermektedir. Ancak islamiyet erkeğin kadına karşı şiddet kullanmasını benimsememiştir.

İslam hukukunda evlenme sözleşmesi hiçbir şekle ve törene bağlı değildir. Hoca, evlilik törenine islam uygulamasında bir kutsallık katmak ve dua yoluyla dini bakımdan desteklemek için örfen karıştırılmıştır²². İslam hukukunda nikahın sağlıklı olabilmesi için kadının nikah akdi ile almaya hak kazandığı veya almaya hak kazanacağı mala mehir denir. Mehir temelde kadının korunmasına yöneliktir²³.

İslam dini, kadın bakımından evlenme ile ilgili bazı sınırlamalar da getirmiştir. Müslüman erkeklerin tek tanrılı dinlerden olan kadınlarla evlenmelerine izin verilmiştir. Ancak müslüman kadınların islamdan başka dinden olanlarla evlenmeleri kabul edilmemiştir. Fakat müslümanlığı kabul eden bir erkekle müslüman bir kadının evlenmesi reddedilmiş değildir.

Boşanma hakkı kocanın elindedir. Fakat kocanın bu hakkı dikkatli kullanması gerekir. Bundan başka kadın boşanma (talak) hakkını kendisi için şart koşabilir.

Ancak islam toplumlarında da zaman zaman kadına karşı önyargılı davranıldığını gösteren örnekler vardır. Abbasiler döneminde kadın “şer ve fenalığın tuzağı” olarak nitelendirilmiştir. Gene Abbasiler döneminde bir şair “bir avretin kabir ile setrinden daha büyük bir nimet görmediğini” ifade etmiştir. Fatımî halifesi *Hakim Biemrullah* kadınların evden çıkmalarını, hamama gitmelerini men etmiştir. *Nizamülmülk* de kadınların devlet işlerine karıştırılmamasının uygun olacağını belirtmiştir²⁴.

Türkiye’de Osmanlı döneminde çok karılılığın olmadığı genel geçerli ilkenin tek kadınla evlilik olduğu söylenebilir. Yabancı seyyahlar Osmanlı toplumunda tek kadınla evlilik ilkesinin geçerli olduğuna tanıklık etmektedirler. Halk şairleri de birden fazla kadınla evlenmeyi doğru bulmamışlardır.

XVII. yüzyıl Türk halk ozanı *Karacaoğlan* diyor ki: “Bir yiğide bir yar yeter, iki seven deli olmamı”²⁵.

Osmanlı yönetiminin özellikle İstanbul’da kadınlarla ilgili bazı sınırlamalar getirdiği çıkarılan fermanlardan anlaşılmaktadır. Örneğin kadınların belli meydanlarda dolaşmamaları, ezan saatinden sonra dışarıda bulunmamaları konularında yasaklar getirildiği gibi kullandıkları feracelerin biçimleri ve renkleri konusunda da uyarıldıkları anlaşılmaktadır. Örneğin müslüman kadınların sarı, mavi, pembe ve açık renkli ferace giymemeleri ile ilgili fermanlar bulunmaktadır²⁶.

Bununla birlikte göçebe hayatı yaşayan yörük kadınlarının erkeğe her işte yardımcı oldukları bilinmektedir. Kırsal kesimde kadınların peçe kullanmadıkları, başlarını örtme ile

yetindikleri Türk toplumuna ait gerçeklik olarak kendisini göstermektedir²⁷.

Ancak Ortaçağ hayatında inancın etkinliği semavi dinlerde musevilikte, hıristiyanlıkta ve islamiyette kendisini göstermektedir²⁸. Semavi dinlerin kadın konusundaki yaklaşımında patriyarkal (ataerkil) görüşün rol oynadığı ve bu görüşün çağımız feminizminin söylemleri ve amaçları ile bağdaşmadığı söylenebilir.